

Yepihina M. A. Influence of Factors on the Formation of National Traditions East Region

The article notes that due to the active development of the conceptual foundations of the Ukrainian national school has increased the interest of scholars and practitioners to traditional pedagogy. The process of forming the East Ukrainian folk traditions of the region can not be considered without a thorough analysis of the individual groups of factors. The author noted the influence of factors on the formation of national traditions at East region. The definition ethnopedagogical factors, which refers to a set of reasons for the formation ethnopedagogical traditions, the population of certain areas and driving forces ethnopedagogical processes. Filed detailed description and analysis of factors. Objective factors are divided into two groups: natural and social. The natural factors include natural and geographic and environmental, to social factors include historical, socio-demographic, economic, family and household, religious. The natural factors include natural and geographic and environmental, to social factors include historical, socio-demographic, economic, family and household, religious. The factors are closely intertwined, requiring a comprehensive study of their effect on the folk traditions of East region.

Key words: factors, objective factors ethnopedagogicheskie factors folk pedagogy, The East region.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Принято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 37.015.311:316.42

Малькова М. О., Колеснік Є. І.

**ПОЛІКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ**

Проблема громадянського виховання і становлення особистості, як громадянина, людини високої моральності стає найбільш значимою для сучасного суспільства. Українська освіта початку ХХІ століття знаходиться у стадії становлення нових парадигм, властивих сучасній цивілізації. В процесі реформування школи перед освітою було поставлено завдання: увійти до світової, глобальної освітньої системи, не розгубивши при цьому особливості української, національної освіти. В ході реформи були досягнуті: гуманізація освіти, інноваційність навчання, робиться упор на створення умов для розвитку дитини як вільної, відповідальної особистості.

За роки незалежності у педагогічній практиці з'явилося багато нових предметів, багато нових термінів, і одним із таких понять є власне громадянська освіта. Відповідно до визначення, громадянська освіта – це невід'ємна складова соціально-гуманітарних знань, система виховання і навчання, що спрямована на створення умов для формування глибоко усвідомленої громадянської позиції та відповідальності особистості [1]. Вона передбачає набуття дитиною досвіду суспільнокорисної діяльності, формування прагнення громадянина приносити користь своєму народу.

Результатом громадянської освіти повинно бути самоствердження індивідів, як суверенних членів суспільства. Їхня особиста політична та економічна відповідальність, утвердження людської гідності, неформальна та ефективна участь у громадських справах сприятимуть розвитку демократичної, правової держави [2]. У Концепції загальної середньої освіти відзначається, що ХХІ століття – це час переходу до високотехнологічного суспільства, у якому рівень освіченості і культури всього населення набуває вирішального значення для економічного і соціального розвитку країни. Ми вважаємо, що громадянське виховання може здійснюватись: як окремий предмет, як міжпредметна форма діяльності, як позакласна або позашкільна діяльність, як організація шкільного життя, як взаємопроникнення і взаємозбагачення школи та оточуючого її полікультурного середовища. Така барвиста палітра дозволяє створити безперечно демократичні, конституційні умови для зростання громадянина України.

На теперішній час стає усе більш очевидним, що людство розвивається шляхом розширення взаємозв'язку і взаємозалежності різних країн, народів і їхніх культур. Цей процес охопив різні сфери громадського життя всіх країн світу. Сьогодні неможливо знайти етнічні спільноти, які не випробували б на собі вплив як з боку культур інших народів, так і більш широкого суспільного середовища, що існує в окремих регіонах і у світі в цілому. Це відобразилося в бурхливому зрості культурних обмінів і прямих контактів між державними інститутами, освітніми закладами, соціальними групами й окремими індивідами різних країн і культур. Розширення взаємодії культур і народів робить особливо актуальним питання про культурну самобутність і культурні різноманіття. Культурне різноманіття сучасного людства збільшується, народи знаходять усе більше засобів, щоб зберегти і розвивати свою цілісність і культурний вигляд. Ця тенденція до збереження культурної самобутності підтверджує загальну закономірність, що складається в тім, що людство, стаючи усе більш взаємозалежним і єдиним, не втрачає своєї культурної розмаїтості. У контексті цих тенденцій суспільного розвитку стає надзвичайно важливим вміти визначати культурні особливості народів, щоб зрозуміти один одного і домогтися взаємного визнання.

У сучасних гуманітарних науках поняття „культура” відноситься до числа фундаментальних. Закономірно, що воно є центральним і в

міжкультурній комунікації. Серед величезної кількості наукових категорій і термінів важко знайти інше поняття, що мало б таку безліч значенневих відтінків і використовувалося б у настільки різних контекстах. Для нас цілком звично звучать такі словосполучення, як: „культура поведіння”, „культура спілкування”, „культура почуттів”, „культурна спадщина”, „культура народу” тощо.

У повсякденному житті поняття „культура” уживається, як мінімум, у трьох значеннях. По-перше, під культурою мається на увазі окрема сфера життя суспільства, що існує в системі установ і організацій, які займаються виробництвом і поширенням духовних цінностей суспільства (клуби, театри, музеї та ін.). По-друге, під культурою розуміється сукупність цінностей і норм, яка властива великій соціальній групі, спільності, чи народу, нації (елітарна культура, українська культура, культура молоді та ін.). По-третє, культура інтерпретується як вираження високого рівня досягнень людини в якій-небудь діяльності (культура побуту, культурна людина та ін.) [3]. Повсякденні представлення про культуру найчастіше зводяться до ототожнення з художньою культурою (мистецтвом) або з освіченістю і вихованістю людини. Однак найбільш розповсюдженим повсякденним значенням поняття „культури” є його розуміння як сукупності матеріальних предметів, об'єктів, ідей, образів, створених людиною протягом історії. У цій інтерпретації культура з'являється як сума всіх досягнень людства, як „друга природа”, створена самою людиною, що утворює власне людський світ на відміну від дикої природи.

Численні дослідження питань взаємодії культур свідчать про те, що зміст і результати різноманітних міжкультурних контактів багато в чому залежать від здібностей їхніх учасників розуміти один одного і досягати згоди, що головним чином визначається етнічною культурою кожної з взаємодіючих сторін, психологією народів, що панують у тій чи іншій культурі цінностей. У культурній антропології ці взаємини різних культур одержали назву „міжкультурна комунікація”, що означає обмін між двома і більш культурами і продуктами їхньої діяльності, здійснюваний у різних формах [4].

Поняття полікультурного виховання (multicultural education) одержало поширення у світовій педагогіці з 1960-х, а в Україні введено в науковий оборот у 1990-х рр. ХХ століття. Одне з перших його нормативних визначень дане в 1977 р. ХХ століття: це „виховання, що включає організацію і зміст педагогічного процесу, у якому представлені дві чи більш культури, що відрізняються по мовній, етнічній, національній чи расовій ознаці” [5].

У полікультурному вихованні як суб'єкти задіяні великі та малі етноси, неодмінною властивістю яких є культурна взаємодія. Кожному з цих суб'єктів властиві три основні характеристики: культурна спільність; мовна спільність; статус національної більшості чи меншості.

Полікультурне виховання сфокусовується на твердженні людської гідності і високих моральних якостей; усуненні протиріч між системами і нормами виховання і навчання домінуючих націй і етнічних меншостей, їхньої взаємної конвергенції і відмовленні етнічній більшості від культурного диктату [8].

Три групи цілей полікультурного виховання можна позначити поняттями „плюралізм”, „рівність” і „об'єднання”. У першому випадку мова йде про повагу і збереження культурного різноманіття; у другому – про підтримку рівних прав на освіту і виховання; у третьому – про формування загальнонаціональних політичних, економічних, духовних цінностей.

Полікультурне виховання має чимало загальних рис з інтернаціональним: розуміння і повага інших народів, культур, цивілізацій, життєвих цінностей, включаючи культуру побуту; усвідомлення необхідності взаєморозуміння між людьми і народами; здатність спілкування; дотримання не тільки прав, але й обов'язків у відношенні інших соціальних і національних груп; розуміння необхідності міжнаціональної солідарності і співробітництва; готовність брати участь у вирішенні проблем іншого співтовариства й етносу. Подібно інтернаціональному, полікультурне виховання ставить своєю метою налагодження зв'язків між співтовариствами людей, виходить з необхідності взаємозбагачення культур різних націй [5].

Визначення поняття „полікультурне середовище” – перша необхідна умова для обґрунтування педагогічних основ громадянського виховання особистості в сучасних соціокультурних умовах. Це визначення має загальнотеоретичне і локально-педагогічне значення.

Системоутворюючим поняттям для аналізу поняття „полікультурне середовище” є категорія середовище. Важливим напрямком пошуків вітчизняних педагогів стали теоретичні і практичні дослідження щодо значення середовища у вихованні особистості. Актуальність цього питання підкреслювали численні дослідники минулого: К. Ушинський, Л. Толстой, А. Лазурський, П. Лесгафт, В. Вахтеров, П. Каптерев та ін. У самому широкому значенні поняття „середовище” розуміється як оточення. У Енциклопедичному словнику „середовище” визначається як сукупність умов, у яких існують організми [9]. С. Ожегов у „Словнику російської мови” підтверджує, що „середовище” – це оточення, сукупність природних умов, у яких протікає діяльність людського суспільства, організмів [7]. Новий тлумачний словник української мови трактує термін „середовище” як сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якогось організму [11].

Поняття „середовище” сьогодні стає системоутворюючим для багатьох психолого-педагогічних концепцій і освітніх стратегій. У роботах сучасних учених, таких як Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, А. Перре-Клермон, В. Петровський, Л. Кларіна, Л. Смивіна, Л. Стрелкова, І. Фрумін і Б. Ельконіна, М. Черноушек,

С. Шипунов, І. Якиманська, В. Ясвін та ін. розглядаються різні підходи до аналізу середовища як одного із найважливіших чинників розвитку особистості. Важливий як у методологічному, так і у практичному плані матеріал за проблемами середовища подано у роботах Н. О. Ткачової та Н. Нікітіної, Г. Любимової та Т. Назарової.

Так, Н. О. Ткачова стверджує, що „середовище людини” охоплює сукупність природних і соціальних чинників, що можуть впливати прямо або побічно, миттєво або довгочасно на життя і діяльність людей [6].

Справді людське, гуманістично-організоване навколишнє середовище, по суті своєї „друга природа” людини, є основою прояву і зміцнення у свідомості дитини довіри до навколишнього світу, упевненості, що найближче оточення не може заподіяти йому страждань. Життєве середовище може і повинно розвивати і виховувати дитину, служити фоном і посередником у взаємодії із дорослими і з іншими дітьми. Важливими позиціями розвиваючого середовища можна назвати наступні [10]:

індивідуально-орієнтована модель взаємодії між людьми, мета якої полягає у становленні дитини як особистості, забезпеченні психологічного захисту дитини;

знання, уміння і навички розглядаються не як мета, а як засіб повноцінного розвитку особистості,

засобами спілкування є розуміння, визнання і прийняття особистості дитини, спроможність дорослого поважати позицію дитини. Дитина не „перебуває” у середовищі, а сприймаючи, „переростає” його, постійно змінюється, стає іншим щохвилини.

Підводячи підсумок можна констатувати, що система громадянського виховання – це раціональна сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених основних змістових та діяльнісних компонентів, взаємодія яких забезпечує їх нову інтегративну якість. Центральним місцем у громадянському вихованні є формування в учнівської молоді демократичних цінностей, свобод та активної громадянської позиції (соціальної солідарності).

Список використаної літератури

1. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний. – К. : ІЗМН, 1997. – 252 с. **2. Гриценчук О.** Формування громадянської свідомості (європейський аспект) / О. Гриценчук // Рідна школа. – 2002. – №10. – С. 8–9. **3. Виховання** громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний. – К. : ІЗМН, 1997. – 252 с. **4. Грушевицкая Т. Г.** Основы межкультурной коммуникации : учебное пособие для вузов. / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с. **5. Макаев В. В.** Поликультурное образование – актуальна проблема современной школы

/ В. В. Макаев, З. А. Малькова, Л. Л. Супрунова // Педагогика. – 1999. – № 4. – С. 3 – 10. **6. Місце** ціннісних орієнтацій у системі громадянського виховання молоді : збірн. Наук. праць / Н. О. Ткачова, С. І. Ткачов ; за заг. ред. акад. АПН України М.Б. Євнуха.– К., 2000. – Випуск 12 – 345 с. **7. Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка [Текст] : 80000 слов и фразеол. выражений / Н. Ю. Шведова : РАН ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : ТЕМП, 2006. –944 с. **8. Палаткина Г. В.** Мультикультурное образование: современный подход к воспитанию на народных традициях / Г. В. Палаткина // Педагогический вестник, 2002. –№5. – С. 41-47. **9. Руднев В.** Энциклопедический словарь культуры XX века : ключевые понятия и тексты / Вадим Руднев. – Изд. 3-е, доп. и испр. – М. : Аграф, 2009. – 544 с. **10. Система** виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи / за ред. Д. О. Тхоршевського. – К. : Знання, 1999. – 295с. **11. Тлумачний** словник української мови [Текст] : Близько 20000 слів і словосполучень / Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник ; за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2010. – 608 с.

Малькова М. О., Колесник Є. І. Полікультурне середовище як чинник громадянського виховання

У статті аналізується проблема громадянського виховання учнів з позиції взаємодії різноманітних культур. Українська освіта початку ХХІ століття знаходиться у стадії становлення нових парадигм, властивих сучасній цивілізації. В процесі реформування школи перед освітою було поставлено завдання: увійти до світової, глобальної освітньої системи, не розгубивши при цьому особливості української, національної освіти.

Ключеві слова: громадянське виховання, полікультурне середовище, культура, полікультурне виховання.

Малькова М. А., Колесник Е. И. Поликультурная среда как фактор гражданского воспитания

В статье анализируется проблема гражданского воспитания школьников с позиции взаимодействия различных культур. Украинское образование начала ХХІ века находится в стадии становления новых парадигм, соответствующих современной цивилизации. В процессе реформирования школы перед образованием стоит задача: войти в мировую, глобальную образовательную систему, не потеряв при этом особенности украинского, национального образования.

Ключевые слова: гражданское воспитание, поликультурная среда, культура, поликультурное воспитание.

Malkova M. O., Kolesnik E. I. Polycultural Sphere is an Environment as Factor of Civil Education

In the article the problem of civil education of schoolboys is analysed from position of co-operation of different cultures. Ukrainian formation of

beginning of XXI age is in the stage of becoming of new paradigms, proper modern civilization. In the process of reformation of school a task costs before education: to enter in the world, global educational system, not losing the feature of Ukrainian, national education here.

Key words: civil education, polikul'turnaya environment, culture, polikul'turnoe education.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф., акад. МАНПО Чиж О. Н.

УДК 373.3.091.2

Коноваленко В. О.

КРИТЕРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ І УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сьогодні відбуваються певні перетворення в освітньому просторі нашої держави. Перехідний період, у якому перебуває українське суспільство, спричиняє певну амбівалентність динамічної парадигми вітчизняної освіти. Це, безумовно, зумовило необхідність перегляду вимог до організації та реалізації навчально-виховного процесу. Насамперед ця організація навчально-виховного процесу повинна відповідати принципам гуманності, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації та демократизації на всіх етапах і у всіх ланках освіти, вчитель і учні мають бути активними учасниками педагогічного процесу. Найповніше такий спосіб організації навчання відображає поняття „педагогічна взаємодія”.

Перш за все, звернемося до розкриття терміна“педагогічна взаємодія”.

У науковій літературі пропонується велика кількість визначень цього поняття. У психологічному словнику поняття «взаємодія» трактують як процес впливу об'єктів один на одного, що визначає їхню взаємозумовленість і зв'язок. У соціальній психології це поняття використовують для характеристики міжособистісних контактів людей у процесі спільної праці, опису взаємних впливів, які вони чинять один на одного [1, с. 57].

У педагогічній науці означене поняття використовується для позначення відносин суб'єктів навчального процесу. Так Л. Заніна, Н. Меньшикова під педагогічною взаємодією розуміють узгоджену діяльність, спрямовану на досягнення спільних цілей, на розв'язання учасниками педагогічного процесу значущих для них проблем чи завдань [2, с. 16].